

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

Ülgen YENİL¹ (ORCID: 0000-0001-8433-1058)*
Nazife AKYAZI² (ORCID: 0000-0002-8699-4338)

¹Aksaray Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü
²Aksaray Üniversitesi, Harita Mühendisliği Bölümü, Jeodezi ve CBS Anabilim Dalı

Geliş / Received: 03.07.2018
Kabul / Accepted: 27.03.2019

ÖZ

Kültürel mirasımız daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş evrensel değerlere sahip eserlerdir. Dünyada “miras” fikri toplulukları güçlendiren ve çevresel, kültürel ve ekonomik geleceğini başarıyla planlamalarına yardımcı olan birleştirici bir güçtür. Bu çalışmada, Anadolu coğrafyasında ilk çağlardan bu yana önemli ticaret yolları arasındaki İpek Yolu kültür izlerinin tarihi bir koridor oluşturabilirliği araştırılmıştır. Öneri çalışma alanı olarak seçilen Selçuklu kentleri Kayseri, Konya, Aksaray üçgeninde; doğal peyzajla ilişkili bir kültürel koridor nasıl geliştirilebilir ve sürdürülebilir turizmle nasıl yaşatılabilir çerçevesi, Ülkemiz açısından irdelenmiştir. Tarihsel harita analizleri, görsel yöntemler, nitel veriler ve söylemlerle ilişkili olarak ayrıntılı analizler yapılmış ve bölgesel rota oluşturulmuştur. Turizm verileri kullanılarak işlevlendirmeler yapılmıştır. “Kültürel İz Koridoru” adını verdiğimiz bu rotalar, yerel yönetimlerin de katkılarıyla kent kimliğinin ve mirasının değer kazanmasına yönelik yeni yönetsel önlemlere dayanan tarihi bir yol geliştirmeyi mümkün kılmaktadır. Sonuçta; mirasımızın özenle korunması, bu varlıkların ulusal ve uluslararası turizme açılarak sürdürülebilir turizm açısından çekim alanına dönüştürülmesi ve bu yolla sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan da sürdürülebilir kalkınma sağlanmasına yönelik strateji ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: İpekyolu, kültürel miras, kültürel iz, sürdürülebilir turizm.

EVALUATION OF CULTURAL TRAIL CORRIDOR IN SCOPE OF SUSTAINABLE TOURISM

ABSTRACT

Our cultural heritage is a collection of universal values created by previous generations. The idea of “heritage” is a unifying power that strengthens “heritage” intellectual communities all over the world and helps them successfully plan their environmental, cultural and economic future. In this study, it was investigated the possibility of Silk Road cultural trace which is an important trade route in the Anatolian region since the first ages, can form a historical corrdior. Selçuklu cities, which were selected as the study area as a triangle are located in Kayseri, Konya and Aksaray; how a cultural corridor related to natural landscape can be developed and how sustainable tourism can be sustained is examined in terms of our country. Detailed analyzes were made in relation to historical map analyzes, visual methods, qualitative data and discourses, and a regional route was created. Functioning has been done by using tourism data. These roots, which we call the “Cultural Trail Corridor”, makes it possible to develop a historical road based on new administrative measures to increase the value of urban identity and heritage with the contributions of local governments. As a result, strategies and proposals have been developed for the careful conservation of our heritage, the transformation of these assets into attraction areas in terms of sustainable tourism by opening national and international tourism, and by this way ensuring sustainable development in social, cultural and economic terms.

Keywords: Silk road, cultural heritage, cultural trail, sustainable tourism.

*Corresponding author / Sorumlu yazar. Tel.: (0 382) 288 3534; e-mail / e-posta: ulgenbmim@gmail.com

1. GİRİŞ

Turizm, dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden biridir ve birçok ülke için önemli bir gelir kaynağıdır. Turizmin gelişmesi doğal kaynakların varlığına ve çevresel dokunun insanların ilgisini çekmesine bağlı olduğundan bu kaynakların korunması ve çevresel dokunun zarar görmemesi turizmin sürdürülebilirliği açısından birincil önem teşkil etmektedir.

Sürdürülebilir turizm, turistlerin ihtiyaçlarını karşılarken ev sahibi bölgenin de ihtiyaçlarını karşılamış ve geleceğe yönelik bölgeyi geliştiren turizm yaklaşımıdır [11]. Sürdürülebilir turizm; ekonomik gelişme, çevresel kaynakların korunması ve yerel halkın sosyal fayda elde etmesi arasında denge unsuru olarak kabul edilmektedir [3]. Sürdürülebilir turizmin oniki temel hedefi vardır; ekonomik süreklilik, yerel refah, istihdam kalitesi, sosyal eşitlik, ziyaretçi memnuniyeti, yerel kontrol, toplumsal refah, kültürel zenginlik, fiziki bütünlük, biyolojik çeşitlilik, kaynak verimliliği ve çevresel saflıktır [24].

Yerel halk, turizm faktörleri ve yerel değerler üzerinde olumlu bir etki yaratan, artan ulaşım araçları ile büyük kitlelerin turizmle meşgul olmasını sağlayan bir kavram olarak “Kültürel İz Koridorları” dünyada ve birçok ülkede sürdürülebilir turizmin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu destinasyonlarla kitle turizmi, yerel halk ve yerel değerler üzerinde olumlu bir etkinlik yaratılmıştır.

Bu makale kapsamında dünyada gittikçe yaygınlaşan kültür mirası yolları, kültürel izleri barındıran koridorlar kavramı anlatılarak, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti döneminde kullanılmış üç önemli kent olan Konya-Kayseri-Aksaray bölgesindeki farklı kültürel eserler ele alınmış ve burada “Kültür Koridoru” oluşabilirliği tartışılmıştır. Kültürlerin en iyi tanıtıcısı olduğunu düşündüğümüz şehirlerin yapılar yoluyla fiziksel dokularının sanat ve kültür tarihi içindeki yerlerinin tespitinin ve bunları yaşatmanın turizme olduğu kadar dünya kültür mirasına da katkısı olduğu gerçektir.

2. KURAMSAL KAVRAMLAR

2.1. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik kavramının önemi Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen “İnsanın Çevresi” (UNCHE: United Nations Conference on the Human Environment) konulu konferansa kadar anlaşılabilmiştir. Daha sonra kavram üzerine olan çalışmalar yoğunlaştırılmış ve 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ile birlikte sürdürülebilirlik kavramı tekrar şekillenmiştir [3]. Sürdürülebilirlik kavramının en yaygın tanımı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future ya da bilinen adıyla Brundtland Raporu) adlı raporda yer alan tanımdır. Bu raporda sürdürülebilirlik “hem yerel hem de küresel ölçekte çevresel, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla yürütülen bir süreç ya da belirli bir düzeyde devam ettirilebilen bir durum” olarak tanımlanmıştır [19]. Sürdürülebilir turizm olgusu sürdürülebilir kalkınmaya dayanmaktadır. Sürdürülebilir turizm ile hedeflenen, turistik bölgelerin yerel özelliklerini koruyarak turizmin devamlılığını sağlamaktır [1].

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik gelişmenin çevresel kaynak ve değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması prensibine dayanmaktadır. Turizm açısından sürdürülebilirlik ise, turizm kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek, çekiciliklerinin devamını sağlamasını ifade eder. Sürdürülebilir turizm; sektörün önemli girdileri olan doğal ve yapay çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilemeksizin turist kapasitesini arttırmayı ve turistik ürünlerin kalitesini yükseltmeyi amaçlar. Sürdürülebilir turizm, turizme kaynak olan bölgesel ve yerel çekiciliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak ifade edilebilir [7]. Bununla birlikte, diğer gelişme biçimleri gibi turizm, bölge ve ülke turizm endüstrisini geliştirdikçe doğal kaynaklar, tüketim kalıpları, kirlilik, ekolojik bozulma ve sosyal sistemler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Aslında, sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, kitle turizmi dahil tüm turizm türleri için kapsamlı ve turizmin kullandığı tüm kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içermesi gereken bir felsefedir.

Turizm, ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmenin önemli bir nedeni olmakla birlikte kontrol edilmediğinde geri dönüşümü mümkün olmayan olumsuz etkileri de söz konusu olabilir. Bu nedenle turizm de temel amaç, kaynakların doğru kullanımı, gelişmenin sürdürülebilir olması ve bugünkü ve gelecekteki toplumların yaşam kalitesini iyileştirmek olmalıdır. Sürdürülebilir turizm anlayışı, 'sürdürülebilir bir turizm' tartışmasının başlangıcından başlayarak, araştırma ve geliştirmeye yönelik her türlü uyumlu çalışmanın sürdürülebilir olduğunu anlamakla gelişmiştir.

2.2. Kültürel İz Koridoru

Tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, Tümülüs, külliye, cami, kilise gibi somut kültür kalıntıları kültürel mirası oluşturur. UNESCO da sözü edilen bu varlıkları 1972 yılında Dünya Kültürel ve

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

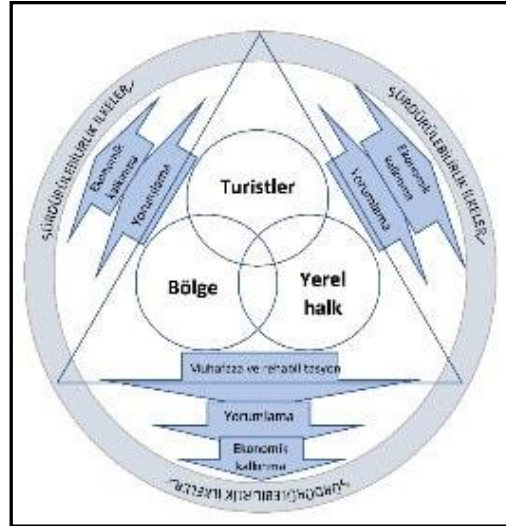
Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile somut kültürel miras olarak kabul etmiştir [8]. Kültür turizminin bir alt grubu olan miras turizminin tanımı ve kapsamına bakıldığında; din, dil, giyim-kuşam, mutfak, gelenek, müzik, dans, folklor, arkeolojik eserler, tarihi yapı ve alanlar, sanat eserlerinin sosyo-kültürel miras; yer şekilleri, flora, hayvan varlığı ve toprak özelliklerinin de doğal miras içinde olduğu görülür [20].

Kültürel miras kavramı, genel anlamda, maddi ve manevi ürünleri kapsadığı gibi davranış modellerini de içermektedir. Bu tanım nesilden nesile aktarılan her şeyle ilgilidir ve çok sayıda sosyal olayı da içine alır. Kültürel miras, kültürün somut unsurlarından (binalar, sanat eserleri, peyzajlar, gastronomi) ve soyut unsurlarından (gelenekler, dil, folklor, müzik) meydana gelmektedir. 1921 yılında filozof Henri Bergson miras kavramına kültürel miras terimini eklemiştir. Bu kavram ilk olarak belirli materyalleri (anıtlar, sanat eserleri gibi) kapsamış, 1972 yılında ise Dünya Mirası Listesi oluşturulmuştur [18].

Kültürel Miras turizmi, sınırlı bir finans kaynağı ve yatırım gerektirdiği için, küçük toplulukların ve kentsel alanların ekonomik yapısında yer alan yararlı bir etkinlik olduğu gerçeğinden doğmuştur. Miras turizmi genellikle kentsel alanlarda ekonomik açıdan yeniden yapılanmanın etkilerini telafi edebileceği, yeni turizm pazarları oluşturabileceği ve kentlerin ve bölgelerin turist profilini yükseltebileceği bir araç olarak gösterilir. Ekonomik değerlerinin yanısıra miras turizmi; küçük ve kırsal toplulukların bir kimlik duygusu ve yurttaşlık gururu yaşaması sağlama konusunda da olumlu bir rol oynamaktadır [16].

Amerika Birleşik Devletleri Kültürel Miras Alanı ve Kültürel Koridor kavramlarını dünyada ilk kez kullanan ülkedir. 1984 yılında Amerika da ve dünyada ilk kültürel miras koridoru olarak Illinois ve Michigan kanalları ilan edilmiştir. Bu uygulama ile kültürel miras koridoru kavramı olarak duyulmuş ve yasal olarak da koruma kapsamına girmiştir. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri yasalarına onaylanmış 10 adet kültürel miras koridoru mevcuttur. Bu kavram daha sonra diğer ülkelerde de yayılmıştır [17].

İz koridoru turistler, yerel halk ve ziyaret edilen yer arasındaki etkileşimleri ifade etmektedir. İz koridoru Krippendorf'un "insan turizmi" modelinin bir uygulamasıdır. Bu modelde öğrenmenin, keşfetmenin ve gezip görmenin turizmdeki önemi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışta iz koridorunun güzergâhında yer alan miras alanları ve turistler arasındaki birbirine bağlılık ilişkisi esas alınmaktadır. (Şekil 1). Bu bağlamda, iz koridoru kentlerdeki kültürel turizme değer katmaktadır. Ayrıca, turistlere miras alanları içerisinde yaşayan yerel halk ile doğrudan etkileşime girme olanağı da tanımaktadır. Bu etkileşimler sayesinde turistler keşfetme, farklı tecrübeler kazanma ve kültürel tarihi yaşayarak hissedebilme şansı elde etmektedirler [2]. İz koridorları ve tarihi alanlarda kültürel turizmin ana unsurları arasındaki etkileşim alanları Şekil 1'de görülmektedir.

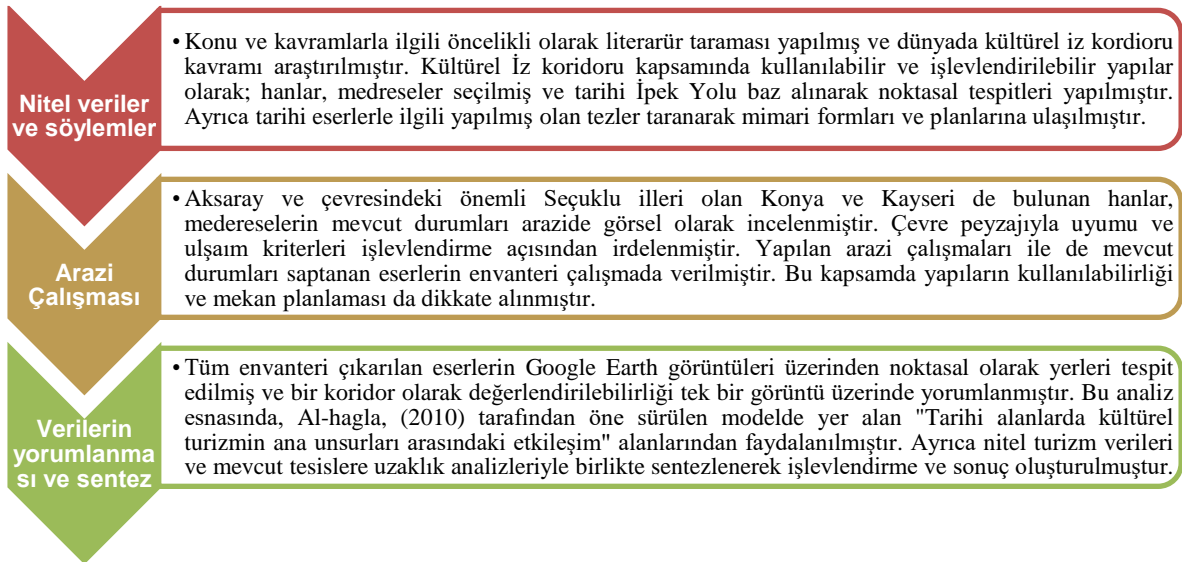
Şekil 1. İz Koridorları ve Tarihi Alanlarda Kültürel Turizmin Ana Unsurları Arasındaki Etkileşim Alanları [2]

Amerika da ortaya çıkan bu kavrama göre; 'Ulusal Kültürel İz Koridorları' genel olarak tarihi yol olarak tanımlanabilen, envanteri olan ve doğrusal olmayan yollardır. Bunlar diğer yeşil yol, çevresel koridor gibi alanlardan farklıdır ve özel bir yönetime ihtiyaç duyarlar. Kültürel İz Koridorunu daha iyi anlayabilmek için, her bir bölgede bu izi resmi olmayan, gayri resmi bir koridor olarak düşünmek faydalıdır. Kültürel İz Koridorunun şekillenmesindeki önemli sorular; kültürel mirasların hangilerinin bu koridor üzerinde yer alacağı, koridorun nasıl şekilleneceği, tarihte bu rotanın bir yol olup olmadığı, üzerindeki fiziksel kalıntılar, kullanıcıların kullanabileceği güzergahın nerede olduğu ve bu güzergahla ilişkili tesisler, rekreasyon potansiyeli, doğal peyzaj değerleriyle ne kadar ilişkili olduğudur. Planlama açısından yerel yöneticilerin bu koridoru şekillendirirken bu faktörlerden ikisi ya da üçünü temsil edebilme yeterliliğine bakmaları gereklidir. Burada koridorun gayri resmi sınırının olduğu ve hiçbir zaman gerçek bir sınır gibi düşünülmemesi gerektiği unutulmamalıdır [16].

3. YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır (Şekil 2). Çalışma alanı olarak seçilen bölge; tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunan hanlar ve kervansarayların en yoğun olarak gözlemlendiği Konya-Aksaray-Kayseri bölgesidir. İpek Yolu olarak adlandırılan binlerce kilometre uzunluğundaki kervan yolları, binlerce yıl yoğun bir şekilde ipek, porselen, kâğıt, baharat ve değerli taşların taşınmasının yanı sıra, kıtalar arasındaki kültür alışverişine de katkı sağlamıştır. İpek Yolu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının ötesinde, bu yol üzerinde yaşayan kültürlerin, dinlerin, ırkların da izlerini taşımakta ve olağanüstü bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır. İpek Yolu, Orta Çağ'da, Çin'in Xian (Şian) kentinden başlayıp, bir kolu Özbekistan'ın Kaşgâr kentine, oradan Doğu Türkistan, Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan'ı geçip Hazar Denizi'ne; diğer kolu Karakurum Dağları'nı aşarak İran üzerinden Anadolu'ya ulaşıyordu. Anadolu'ya girmeden bir kol Suriye'nin Lazkiye Limanı'na ulaşmakta, diğer bir büyük kolu ise Anadolu topraklarına girmektedir. İpek Yolu, Anadolu Selçuklu döneminde doğu-batı, kuzey-güney yönünde Anadolu'yu hiçbir ülkede olmadığı kadarıyla bir ağ gibi dolaşarak, doğuda Erzurum, Sivas, Kayseri ve Konya'da düğüm oluşturan bu yollar kuzeyde Sinop, güneyde Antalya'ya kadar uzanmaktaydı. XIII. yüzyılda Anadolu kervan yolları, önemli ticaret merkezlerini birbirine bağlarken, başkent Konya'da düğümleniyor, böylece başkent her yöne ilişkisini sağlıyordu. Bilhassa Konya, Aksaray ve Kayseri bölgesi bu kolların kesişim noktasında bulunmaktadır [13].

İz koridorunun bulunduğu güzergâhta Aksaray, Nevşehir, Konya ve Kırşehir illerine ait kültürel miras istatistikleri ve ziyaretçi sayıları Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Çalışmanın Yöntemi

Tablo 1. İz Koridorundaki Turizm Ziyaretçi İstatistikleri [27]

İl	Ziyaretçi Sayısı (2013)
Aksaray	511.423
Nevşehir	2.659.248
Konya	2.310.601
TOPLAM	5.481.272

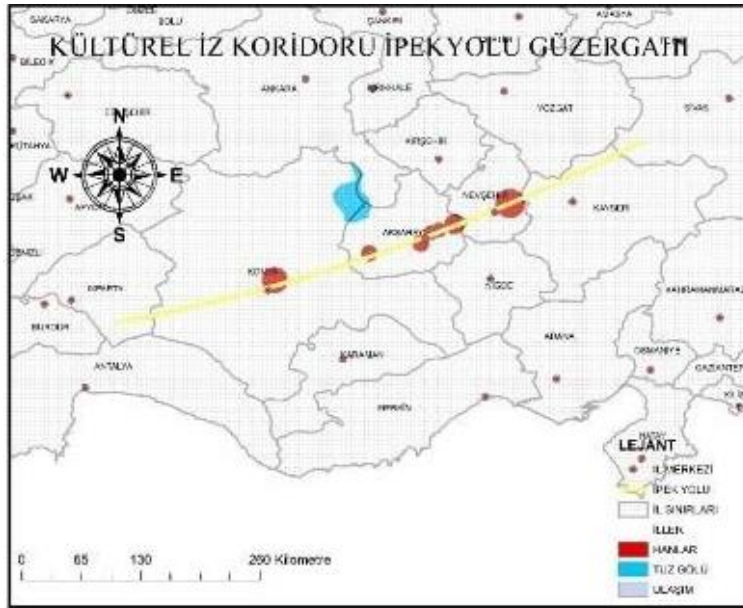
Tablo 2. İz Koridoru Üzerinde Bulunan Tesislere Geliş Sayıları (2013) [26]

İl	İlçe	Tesise Geliş Sayısı	Geceleme	Ortalama Kalış Süresi
Aksaray	Merkez	97.159	151.206	1.56
	Gülağaç	814	924	1.14
	Güzelyurt	6.708	6.761	1.0
	Ortaköy	825	991	1.2
	TOPLAM	105.506	159.882	1.5
Nevşehir	Merkez	141.216	251.178	1.8

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

	Avanos	27.791	55.422	2.0
	Kozaklı	72.353	168.001	2.3
	Ürgüp	147.869	269.538	1.8
	TOPLAM	389.229	744.139	1.9
Konya	Karatay	128.898	188.274	1.5
	Meram	5.110	6.223	1.2
	Selçuklu	249.196	398.165	1.6
	Akşehir	22.356	28.300	1.3
	Beyşehir	9.633	11.462	1.2
	Ereğli	26.965	37.132	1.4
	Ilgın	18.133	33.541	1.8
	Seydişehir	5.801	11.265	1.9
	TOPLAM	466.092	714.362	1.5

Tablo 1 ve Tablo 2’de de görüldüğü üzere, Aksaray, Nevşehir, Konya ve Kırşehir illerinin bulunduğu güzergâha 2013 yılı içerisinde 6 milyona yakın ziyaretçi gelmiştir. Tarihi ve kültürel bakımdan son derece önemli sayılan ve günümüzde hala önemini korumakta olan İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunması sebebiyle, Aksaray, Konya, Kayseri ve Nevşehir illerini kapsayan bölge çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 3). Özellikle Aksaray-Konya-Kayseri aralığı han ve kervansaraylar bakımından oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir.

Şekil 3. Çalışma alanı sınırlarındaki İpek yolu Güzergâhı

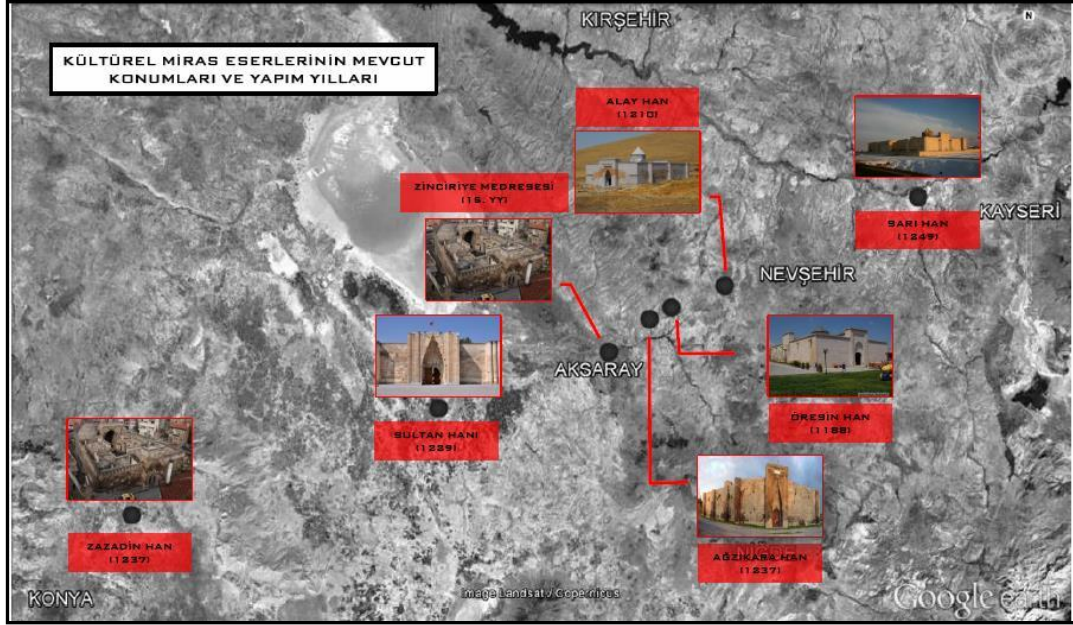
4. MEVCUT KÜLTÜREL MİRAS ESERLERİ

Hanlar, kurum olarak sosyal niteliği en iyi simgeleyen eserlerdir. Sosyal hizmet gerek fikir, gerekse eylem olarak şehirlerarası ıssız yerlere kadar halkın ayağını götürmüşlerdir. İslamiyet’ in vakıf sistemi sayesinde hanlar, binası, sosyal hedefi ve vakıf şartları ile ebedilik formülü içinde yüzyıllarca yaşamını sürdürmüşlerdir. Kervansarayların sosyal nitelikli kurum oluşları nedeniyle, kervan ve yolcuların buralarda bedava kalmaları ile yolcuların yiyecekleri, kışın ısınma, gece aydınlatmalarına ait ihtiyaçları, hayvanların yemleri de hanlarca parasız olarak karşılanıyordu [10]. Han ve kervansarayların kuruluş amaçları ve buralarda verilen hizmetler farklılıklar arz etmekle beraber bu binaların bulunması dolayısıyla ticari faaliyetlerin aksatılmaması, yol emniyetinin sağlanabilmesi, farklı cins malların değişik bölgelere nakledilerek gerekli ihtiyacın karşılanabilmesi açısından bu binaların yapımına ve işletilmesine özel bir önem verilmiştir. Hanlar o derece yaygınlaşmıştır ki Anadolu’nun hemen her şehrinde ve büyük ticaret yolları üzerinde bu yapıları görmek mümkündür. Büyük ticaret yolları

Ü. YENİL, N. AKYAZI

üzerinde hemen her menzillik (takriben 30-40 km.) mesafede bir kervansaray bulunur. Çünkü Anadolu'da sekiz ay soğuk olur ve kar da fazladır. Kervanlar, her türlü iklim şartlarında yollarına devam etmek zorundadırlar [14].

Bu nedenle İpek Yolu güzergâhında birçok han ve kervansaray bulunmaktadır. Çalışmada çizgisel bir iz oluşturulabilirliği açısından bu yapıların noktasal olarak en çok yoğunlaştığı üç il üzerinde durulmuştur. İpekyolu güzergâhı üzerinde mimari açıdan kısmen iyi durumda olan yedi adet kültürel miras eseri seçilmiştir (Şekil 4). Bunların özellikle ana ulaşım hattına yakınlığı bir avantaj olarak görülmektedir. Bu eserler; Zinciriye Medresesi, Ağzıkarahan, Alay Han, Öresin Han, Sarı Han, Sultan Hanı ve Zazadin Hanı'dır.

Şekil 4. Seçilen Kültürel Miras Eserlerinin mevcut konumları ve yapım yılları

4.1. Zinciriye Medresesi

Şekil 5. Zinciriye Medresesi konumu ve görünüşü

15. yüzyılda Karamanoğulları İbrahim Bey tarafından inşa ettirilen Aksaray Zinciriye Medresesi, Merkez ilçede bulunmaktadır (Şekil 5). Yapı, 1918 yılına kadar medrese daha sonra cezaevi olarak kullanılmıştır. 1970 yılında Aksaray Abidelerini Koruma Değerlendirme ve Tarihini yazma derneğinin teşebbüsleri ile Milli Eğitim Bakanlığınca restorasyonu yapılmıştır ve müze haline getirilmiştir [12].Günümüzde Belediye tarafından cafe ve etkinlik alanı olarak kullanılmaktadır.

4.2. Ağzıkara Han

Aksaray-Nevşehir karayolunun 15 km'sinde bulunan Ağzıkara Han (Şekil 6) Osmanlı kaynaklarında Hoca Mesud Hanı olarak geçmektedir. Bu hanı kitabesinden öğrenildiğine göre Hoca Mesud Bin Abdullah yaptırmış, hanın hol kısmı I.Alaaddin Keykubat zamanında 1231'de, avlusu II. Gıyasettin Keyhüsrev'in hükümdarlığının ilk yıllarında, 1237'de tamamlanmıştır [6].

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

Şekil 6. Ağzıkara Han konumu ve görünüşü

Ağzıkara Han kervansarayının tamamı ile kesme taşlardan yapılmıştır ve açık avlu olan bölümünde dört eyvan sembolü yaşatılmaktadır. Avlunun orta yerinde ise iki taraftan basamaklar ile çıkılan sultan hanlarının fevkani be köşk mescidi yer almaktadır. Kapalı kısma geçilen içerideki kapı da dış kapılarda ki gibi geometrik motif ve çizgiler ile dikkat çekmektedir.

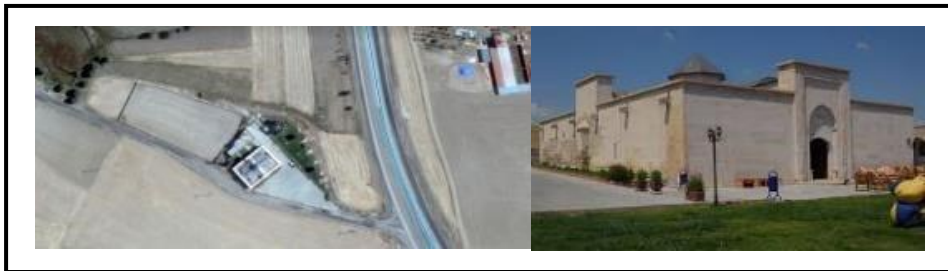
4.3. Alay Han

Han, Aksaray-Nevşehir güzergâhında; Aksaray'a 35 km. Ağzıkara Han'a 18 km. Öresin Han'a 12 km. mesafede bulunmaktadır (Şekil 7). Yapının isminin Pervane Kervansarayı olması nedeniyle III. İzzeddin Kılıç Arslan döneminde Selçuklu emirlerinden Danişment oğullarından Yağı Basan Bey'in oğlu ve Muzaffereddin Melik Mahmut Gazi'nin kardeşi Zahirreddin İli Pervane tarafından 1203-1210 tarihleri arasında yapıldığını iddia etmektedir [10]. Anadolu'da yapılan ilk kervansaray olma özelliğini taşır. Yaklaşık 2 bin metrekarelik bir alana inşa edilmiş Alay Han ismi muhtemelen yakında bulunan köyden dolayı daha sonradan verilmiştir [6].

Şekil 7. Alay Han konumu ve görünüşü

4.4. Öresin Hanı (Tepesi delik Han)

Şekil 8. Öresin Han konumu ve görünüşü

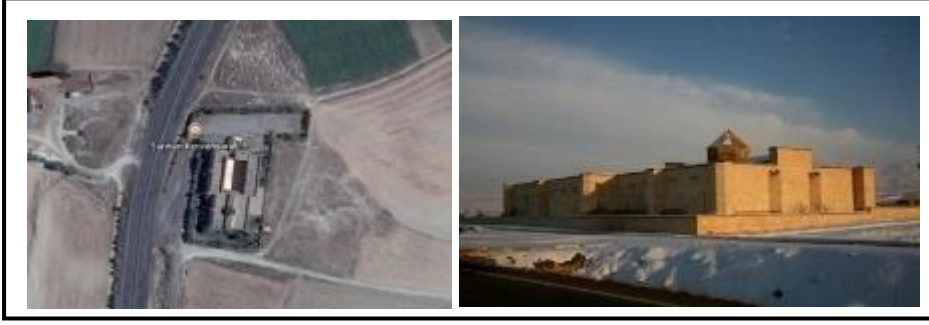
Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde Alayhan'a 12 km. Ağzıkara Han'a 6 km. mesafede yapılmıştır (Şekil 8). Küçük ölçüde 560 m. Avlusuz inşa edilmiştir. Öresin Han'ın yakın dönemde bulunan kitabesindeki "Yüce Sultan

Ü. YENİL, N. AKYAZI

Mesud oğlu Sultan Kılıçarslan'ın günlerinde oğlu Melik Sultan Şah H.584/M.1188 yılında yapılmasını emretmiştir.” ifadesinden kimin döneminde yapıldığı netlik kazanmıştır [6].

Tepesi Delik Han olarak da bilinir. Yapı oldukça harap durumda iken 2010 yılında restore edilmiştir. Ön cephesi tamamen yıkılan hanın giriş cephesi restorasyonla tamamlanmıştır. Çevredeki köylüler tarafından ağıl olarak kullanılmaktadır [10].

4.5. Sarı Han

Şekil 9. Sarı Han konumu ve görünüşü

Aksaray-Kayseri kervan yolu üzerinde yer alan, Nevşehir ili, Ürgüp ilçesi, Çökek köyünde, Damsa Çayı vadisinde bulunan Sarı Han (Saruhan), Selçuklu Sultanı II. Alaattin Keykubat zamanında 1238 tarihinde yapımına başlanılmış, Sultan II. İzzettin Keykavus tarafından 1249 tarihinde tamamlanmıştır [13]. Sultan hanlarının klasik planına sahiptir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan han, açık avlu ve barınak şeklinde tasarlanmıştır. Bu avlu ve barınak taç kapılarında, avluya açılan kapıların kemerlerinde süslemelere yer verilmiştir. Bugün barınak taçkapısında bulunan kitabenin, yapı harap haldeyken Ürgüp Ortaokuluna teslim edildiği bilinmektedir. Selçuklu döneminde yapılan son han olarak özelliğini koruyan Sarı Han, 1991 yılında restore edilmiştir. Günümüzde Sarı Han, özel organizasyonlar için Vakıflar Bölge Müdürlüğü izni ile kullanılabilir [4].

4.6. Sultan Hanı

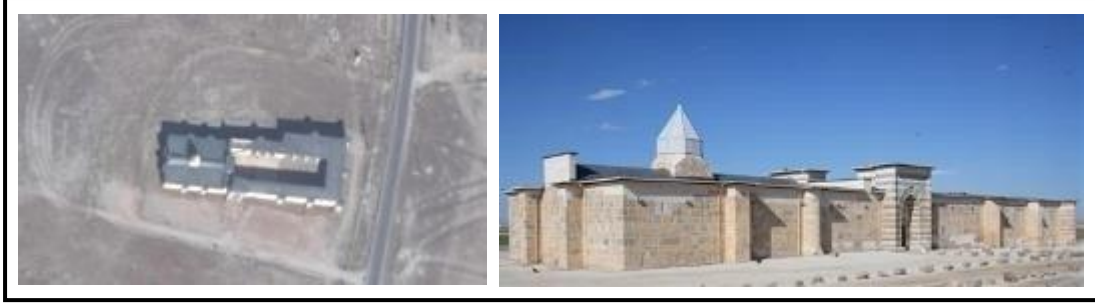

Şekil 10. Sultan hanı konumu ve görünüşü

Türkiye Selçuklu şehir dışı hanlarının (kervansaraylarının) en anıtsal örneği olan Sultan Han, Konya-Aksaray yolunda, Konya'ya 94 km. ve Aksaray'a 40 km. uzaklıkta, ana yolun 4 km. güneyindeki Sultan Hanı Kasabası'nda yer almaktadır (Şekil 10). Karma tipteki “han”, avlu taç kapısındaki tek satırlık süslü yazılı kitabesine göre Recep 626/Mayıs 1229’ da Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın emriyle yapılmıştır [6]. Bir yangın geçiren han, Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, 1278 yılında onarılmış ve bir miktar genişletilmiştir. 1955 yılında Maarif vekaleti tarafından restore edilmiştir. Bu restorasyon esnasında iç ve dış duvarların kaplamaları, avlu revaklarının ve kapalı kısmın üst örtüsünün tonozları mevcut izlere göre tamamlanmıştır. Han en son olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır [10].

Sultan Hanı açık ve kapalı kısımları avlunun ortasında bulunan köşk meclisi ile “Sultan Hanı” tipindeki kervansarayların en büyüklerinden biridir. Dikdörtgen bir yapıdır. Kapalı kısmı dıştan (54.73x36.95m), açık kısmı dıştan (64.60x53.35m), içten (52.60x24.55m) ölçüsündedir. Sultanhanı Aksaray’ daki eserler içinde kitabeler açısından en zengin olanıdır. Yaptıranın, yapanın ve tamirinin kitabeleri asıl yerlerinde mevcuttur [15].

4.7. Zazadin Hanı

Şekil 11. Zazadin Hanı konumu ve görünüşü

Zazadin Han, Konya-Aksaray yolu üzerinde, anayoldan 5 km içeride Tömek köyü yakınlarında, Konya şehir merkezinin 22 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şekil 11). Hanın üzerinde halen mevcut olan iki adet kitabe, hanın inşa tarihi ve süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu kitabelerden biri yapının güney cephesinde yer alan avlulu kısım taç kapısında, diğeri ise kapalı kısmının kapısında yer almaktadır. Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad'ın son yılında vezir ve mimar Sâdettin Köpek tarafından 1236'da başlanan ve kapalı kısmının inşaatı tamamlanan Zazadin (Sâdettin) Hanın, avlu ve servisler kısmının inşaatı ise 1237 yılında Sultan II. Gıyasettin Keyhüsrev döneminde tamamlanmıştır. Yana alınan taç kapı ile cephe, aynı hizadaki avlu ve hol boyunca sonsuzluğa uzanıyor gibi konumlanmıştır [5]. Hanın yapımında kullanılan bazı malzemeler dolayısıyla tarihi değeri kendi döneminden daha da eskilere dayanmaktadır. Dış duvarlarının yapımında muhtemelen Antik döneme ait çok sayıda eski yapılara ait taşlar kullanılmıştır. Han Selçuklu dönemi taş işçiliğinin önemli bir örneğidir [21].

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

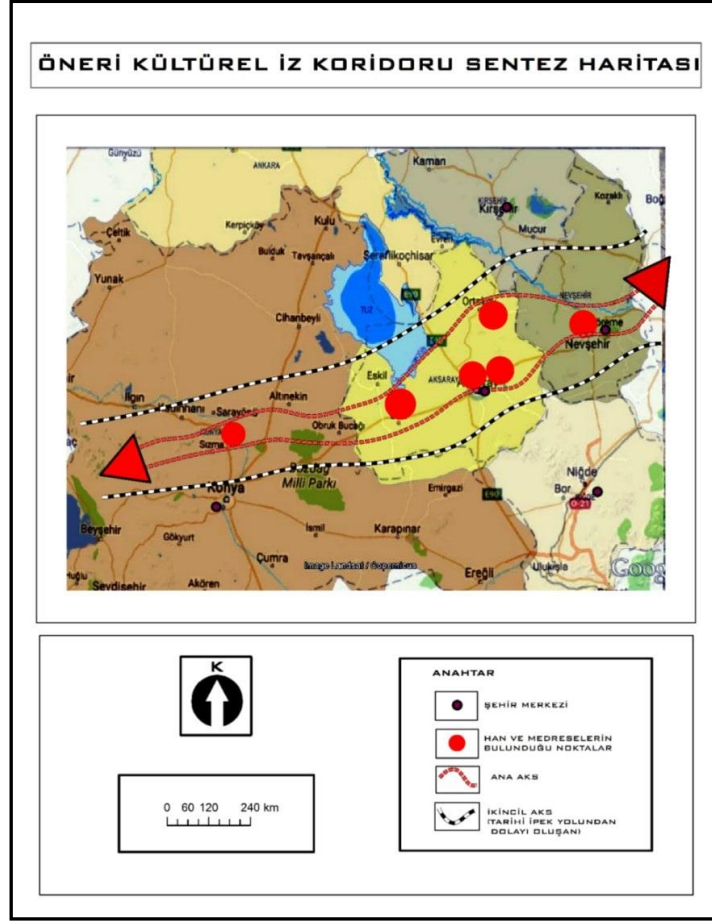
Geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde, yerleşim modellerinde meydana gelen değişiklikler ve bunu takiben merkezi bölgelerdeki yoğun yatırımların inaktif altyapısı, arazi kullanımında büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu değişikliklerin, doğal ve kültürel peyzajların karakterleri üzerinde büyük etkileri olmuştur. Şehir plancılarının göre Kültürel İz Koridorlarının oluşumu, kent merkezlerinin de turizm ve etkinlik merkezi olarak konumlandırılması ve aynı zamanda kültürel peyzajın korunması çabalarına da katkıda bulunur [25]. Bir miras kategorisi olarak, Kültürel Yollar, belirli ve iyi tanımlanmış bir amacın gerçekleştirilmesi için insanlık tarafından kasıtlı olarak oluşturulan veya kullanılan tarihi izleme yöntemleriyle oluşturulan kültürel dinamiklerin meyvesidir[22]. Kültür mirası, Kültürel İz Koridoru, turizmi geliştirmeye katkıda bulunan özel ve kapsamlı bir turizm kaynağıdır. Bu alanlar, çeşitlilik, nadirlik ve kültür gibi özelliklerle donatılmıştır. Dorothea (2004) e göre turistik bir alan ve korunan miraslar açısından temalı rotaların gelişimi önemlidir. Bu rotaların amacı, turistleri belirli bir bölgeye çekmek dışında farklı bölgelerdeki turistlerin de ilgisini çekebilmektir [9].

Avrupa Konseyi kültürel yolların oluşumunda bazı temel ilkelerin varlığına dikkat çekmiştir. Bunlar;

- Kültürel rotalarda öncelik kültüredür ve araştırma, eğitim, miras ve turizm gibi işlevler bu yollara dahil edilebilir.
- Avrupa Konseyi temel değerleri olan hoşgörü ve dayanışma açısından bu rotalar kültürel kimlik farkındalığını geliştirmektedir ve desteklenmelidir.
- Mimari ve kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi açısından rotaların oluşturulması önemlidir.
- Başarılı bir rota gelişimi için kilit unsurlar; tur güzergâhında restoranlar ve dükkânlar gibi turistik tesisler ve hizmetleri geliştirmek, turistik ihtiyaçların karşılanmasını coğrafi olarak yaygınlaştırmak, programın yürütülmesinde oluşturulan tesisler aracılığıyla istihdam sağlamaktır [23].

Bu hedeflerden yola çıkarak koridor analizi, bir peyzajdaki miras özelliklerinin gözlenen düzenlemesinin bir örneğe sahip olduğu ve bunun tesadüfi olmadığı, ancak doğal ya da sosyal bir seçenek ve kısıtlar çerçevesi içinde ortaya çıktığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu örnekte açısından sıralanan kültürel miras değerlerinin tarihi izle ve mevcut ulaşım iziyle çakışması sonucunda kültürel iz koridoru oluşturulmuştur (Şekil 12). Kültürel iz koridorunun teorik gelişim modeli ilgili literatürün analizine ve kültürel koridorun mevcut koşullarına dayanarak tasarlanmıştır.

Bölgesel Koridor-Kültürel miras kaynağını keşfetmek için korumayı işlevlendirmeye güçlendirmek ve peyzaj, tarih, kültür ile organik olarak birleştirmek, bölge içi ve dışı tur yollarını geliştirmek, özel turizm ve kültür arayan kitleler açısından bölgesel turizmin pazarlamasını güçlendirmektir.

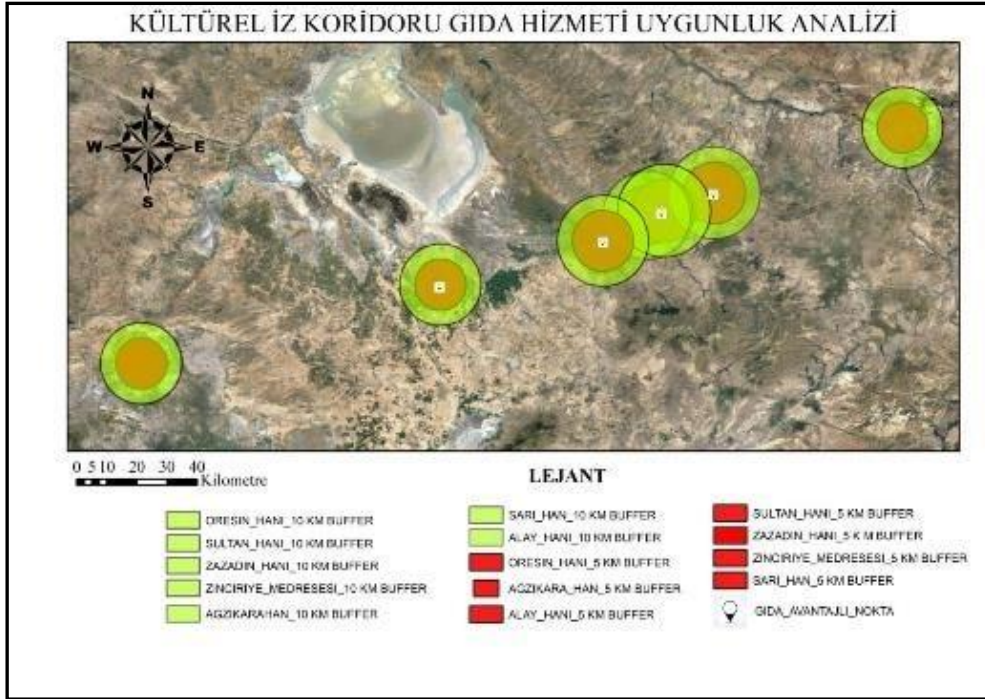
Şekil 12. Öneri Kültürel İz Koridoru Sentez Haritası

Al-Hagla'nın (2010) çalışmasında belirttiği turist-bölge-yerel halk arasındaki etkileşimin sağlanabilmesi için kültürel iz koridoru üzerinde yer alan han ve kervansarayların yakın çevre ile ilişkileri önem arz etmektedir. Sürdürülebilir turizm yönetimi ve kent-bölge yönetimi açısından Kültürel İz Koridorunun varış noktaları fayda maliyet analizi açısından ekonomik potansiyeli yüksek değerlerdir [26]. Bu bağlamda çalışmada önerilen iz koridorunda yer alan han ve kervansarayların çevresinde bulunan;

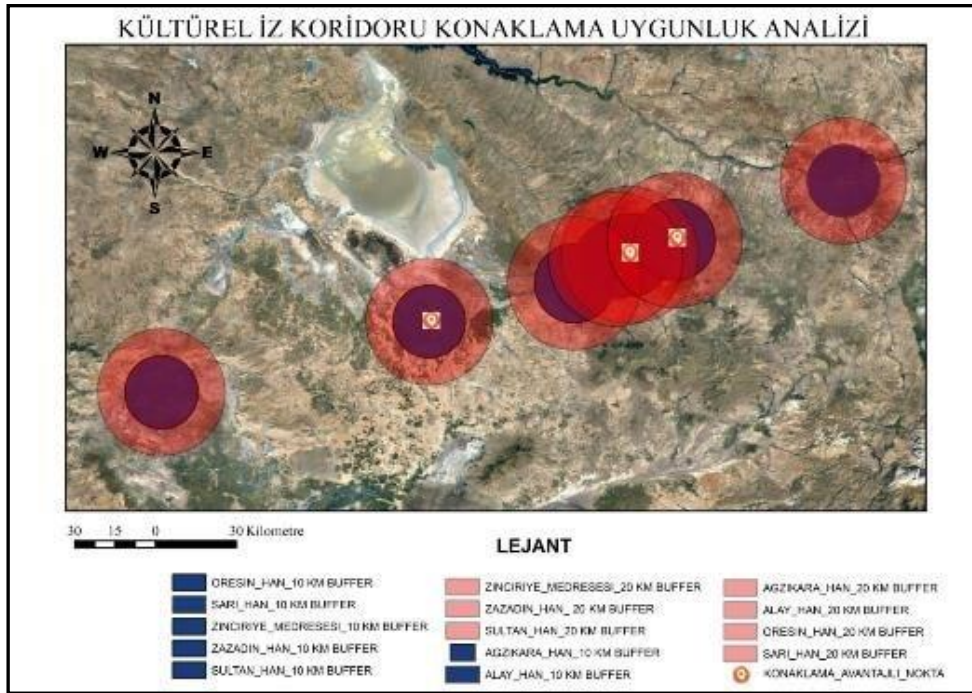
- 1) Gıda hizmeti uygunluğu (Şekil 13),
- 2) Konaklama uygunluğu (Şekil 14),
- 3) Rekreasyon uygunluğu (Şekil 15),

unsurları uzaklık tampon (buffer) analizi Arc GIS programı kullanılarak yapılmıştır. Analizde işlev kazandırılması düşünülen hanların mevcut tesislere uzaklıklarına göre 5-10 km, 10-20 km ve 10-30 km mesafelere bakılmıştır. Daha sonra sürdürülebilir turizm planlaması açısından her bir nokta işlevlendirilmiştir.

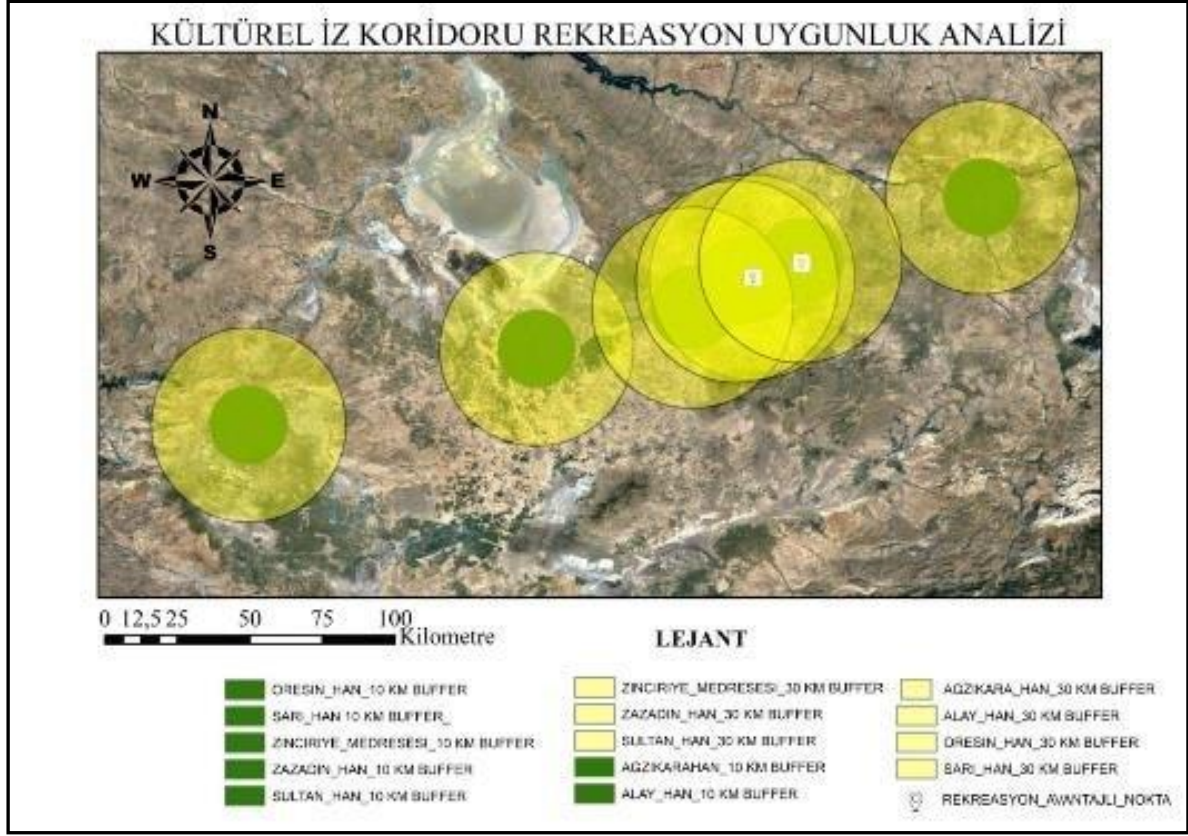
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

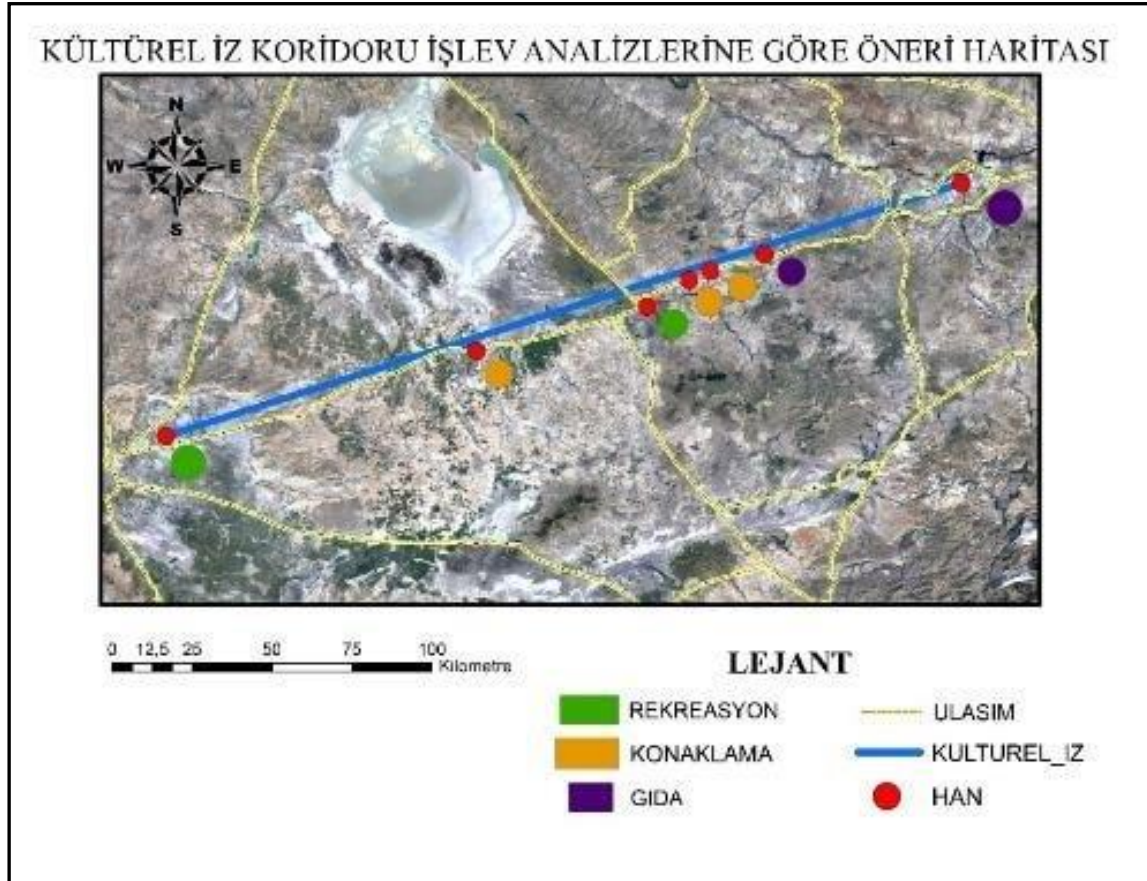
Şekil 13. Gıda Hizmeti uygunluk analizi

Şekil 14. Konaklama Hizmeti uygunluk analizi

Şekil 15. Rekreasyon uygunluk analizi

Şekil 16. Sonuç Haritası

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA KÜLTÜREL İZ KORİDORU DEĞERLENDİRMESİ

Bu haritalar üzerinde sonuçlandırılan işlev seçimlerinin iz koridoru içerisindeki yerleşimi Şekil 16 sonuç haritasında sunulmuştur. Paftada görüleceği üzere, hanların yakın çevresiyle olan ilişkileri güçlendirilerek turist-bölge-yerel halk etkileşimi sağlanabilecektir. Aynı zamanda miras izinin yakın çevresine uyumu, turist-kültürel alanlar arasında karşılıklı ilişki sağlanmış olacaktır. Ziyaretçinin, ev sahibi yerin ve yerel halkın da dâhil olduğu, tüm katılımcıların kültürel turizmin önemli aktörleri olduğu ve aynı zamanda sürdürülebilir kentsel gelişim uygulamalarının bir parçası olduğu bir miras izi; turistler, yerliler ve ev sahibi yer arasındaki etkileşimlerin fiziksel bir tezahürüdür.

4. SONUÇLAR

Bu çalışmada, kültürel mirasın ve kültürel çevrelerin turizm planlaması içinde ne ölçüde bir temel oluşturduğunu sorduğumuzda, nadiren bir kaynak olarak tanımlandıklarını, ancak büyük ölçüde, restorasyonu tamamlanmış noktasal kaynaklar olarak kırsal peyzaj içerisinde yer aldıklarını gördük. Kültürel miras değerlerinin oluşturduğu kültürel izler birçok başka kavramın yanında türetilmiş bir kavram olarak görülebilir. Bireysel olarak miras özelliklerinin farkındalığı az olmakla birlikte, kültürel ortamların tanınması ise çok daha sorunludur. Oysaki bunların öncelikli bir alan haline gelebilmesi ve Belediye planlamasıyla birlikte dikkate alınabilmesi için yeni uygulamalar ve uygunluklar oluşturulması gerekliliktir. Kültürel izler, bölgeler bazında ya da idari sınırlarda kapsamlı bir planlama ihtiyacı ile birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca kültürel mirasla birlikte kültürel anıtların ve peyzajların da daha iyi korunması ve turizm içerisinde güçlü bir rol oynamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmamızın sonuçlarından bir diğeri de turizm gelişimin çizgiselliğinin Kültürel Koridora uygun olduğu ve tarihi bir yol üzerinde bulunması nedeniyle özel arazi sahipleriyle koordineli olarak yaşatılabileceğidir. Bununla birlikte, en önemli husus, kültürel miras çıkarlarının arazi kullanım sorunlarındaki tartışmanın bir parçası olması ve bu nedenle ekonomi, rekreasyon, turizm çıkarlarıyla eşit bir şekilde yönetilmesi zorunluluğudur. Ayrıca kültürel mirasla birlikte kültürel anıtların ve peyzajların da daha iyi korunması ve turizm içerisinde güçlü bir rol oynamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel rekreasyon sistemi vb. çalışmalar, Kültürel İz Koridorunu kentsel yeşil alan sisteminin belirleyici faktörü yapabilir. Kültür Koridorunun oluşması, yeşil alanların farklı türlerine yönelik peyzaj tasarımıyla ilgili yeni bir öneridir ve mutlaka değerlendirilmelidir. Bu konuda Aksaray'ın öncü kent olabileceği düşüncesiyle yapılan çalışma sonucunda ülkemiz ekonomik refahı ve sürdürülebilir turizm gelirlerinin artabileceği de düşünülmektedir.

Bu bakış açısıyla yola çıkarsak turizm parkurlarının izinin hem yerel halk hem de bireysel kullanıcılar ve toplum için birçok önemli yararı vardır. Bu rotaları kullanan ziyaretçiler için fiziksel, düşünsel ve duygusal olabilecek geniş bir yelpazede çeşitli kazanımlar sağlanabilir. Toplumların güçlenmesi ve yerel ekonominin canlanmasında katkıda bulunurlar.

Kültürel İz Koridorları aynı zamanda doğal çevreyle insanları kaynaştırır, birleştirir. Çok yönlü rekreasyonel kullanımlara olanak sağlarlar. Böylece sürdürülebilir turizm kavramı, doğru planlama, doğal, çevresel ve kültürel varlıklarla kitle turizminin getirdiği sorunlara cevap verilebilir. Farklı şekillerde işlevlendirilmiş kültürel miras yapılarının çevre peyzajıyla planlanarak bir koridor şeklinde turizme açılması kentin ekonomik gelişimine de büyük katkı sağlayacaktır. Konaklama ve altyapı gibi ihtiyaçların mevcut yapılarla ve turizm odaklı olarak planlanması ile ziyaretçilerin yanı sıra ev sahibi toplumun da ihtiyaçlarını dikkate alan bir turizm yaklaşımı ortaya çıkmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] AKIŞ, S., “Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, (10): 36-46, 1999.
- [2] AL-HAGLA, K.S., “Sustainable Urban Development in Historical Areas Using the Tourist Trail Approach: A Case Study of the Cultural Heritage and Urban Development (CHUD) Project in Saida, Lebanon”, *Cities*, Sayı 27, s. 234–248, 2010.
- [3] ALKAN, C., “Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama”, *Journal of Yasar University*, 10/40, 6692-6710, 2015.
- [4] ARDIÇ YETİŞ, Ş. VE ÇULLU KAYGISIZ, N. “İpek Yolu Turizm Projesi Kapsamında Kapadokya’da Yer Alan Kervansarayların Turizm Kazandırılması”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, Sayı 4, Cilt 4, s. 522-527, 2017.
- [5] ASLANAPA, O., *Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 43, Ankara, 1991.
- [6] BİLEN, S., *Türkiye Selçukluların Döneminde Aksaray’ın Siyasi ve Askeri Tarihi*. Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aksaray, 2016.

Ü. YENİL, N. AKYAZI

- [7] CAN, E., “Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi”, *Istanbul Journal of Social Sciences*. ISSN:2147-3390, Issiu 4, 2013.
- [8] ÇETİN, M., “Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 1-7, 2006.
- [9] DOROTHEA, M., *Tourism Routes and Gateways: Key Issues for the Development of Tourism Routes and Gateways and Their Potential for Pro-Poor Tourism*, Overseas Development Institue Publications, <http://hdl.handle.net/123456789/519>, 2004.
- [10] ERDAL, Z., *Aksaray’ da Türk Devri Mimarisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*, Van, 2014.
- [11] ERKAN,Ç. TUTAR,F. TUTAR,E. EREN,M., ”Yeşil Ekonomi ve Turizm”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1. ISSN:1309-8039 (Online), 2013.
- [12] GÖRÜR, M., *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 1991.
- [13] GÜNEL, G., “Anadolu Selçuklu Dönemi’nde Anadolu’da İpek Yolu - Kervansaraylar – Köprüler”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 29, s. 133-146, 2010.
- [14] ILICA, A., *Çorum’da Tarihî Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı Ve Vakfiyesi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, Cilt 9, Bursa, 2000.
- [15] KARAKÖY, G., *Aksaray Çevresinde Selçuklu Dönemi Kervansarayları. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale, 2005.
- [16] KERSTETTER, D. BRÜCKER,K., “Industrial Heritage Attractions;Types and Tourists”, *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 2008.
- [17] LI, H. LI,P. LI, G. GAO, M. TAN, W. WANG, W., “Heritage Corridor Narrative Space System Research Case on the Ancient Lancang-Mojiang Tea Horse Road”. *2016 International Conference on Architectural Engineering and Civil Engineering, Advances in Engineering Research (AER), Volume 72*, 2016.
- [18] NİCA, A., “Cultural Heritage and Tourism Competitiveness in Central and Eastern Europe”, *International Journal of Economic Practices and Theories*, Vol. 5, No. 3, 2015 (May), Special Issue on Competitiveness and Economic & Social Cohesion, e-ISSN 2247–7225, 2015.
- [19] NOCCA, F. GIRARD,L.F., “From linear to circular tourism”. *Journal of Aestimum Volume 71*. Firenze University Press, Italy. DOI: 10.13128/Aestimum-21081, 2017.
- [20] ÖZDEMİR, M.A., “Turizm Ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği”. *Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 24, Temmuz - 2011, S. 1-25 İstanbul – ISSN: ISSN:1303-2429*, 2011.
- [21] ÖZKAFA, E., *Konya Anadolu Selçuklu Hanlarının Restoran İşlevi İle Yeniden Kullanımının İrdelenmesi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2015.
- [22] ROSA, I.M., “A New Category Of Heritage For Understanding, Cooperation And Sustainable Development; Their Significance Within The Macrostructure Of Culturalheritage; The Role Of The Cırc Of Icomos: Principles And Methodology”, *Section IV: Cultural routes: the challenges of linear settings for monuments and sites, ICOMOS 2008*.
- [23] TIMOTHY, D.J., BOYD, S.W., “Tourism and Trails”.*Cultural, Ecological and Management Issues, Channel View Publications, UK*, 2015.
- [24] TÜSIAD, *Sürdürülebilir Turizm, Sis Matbaacılık*, İstanbul, 2012.
- [25] WANG, S., AVGOUSTIS, S.T., “Evaluating Costs and Benefits of A Tourism Project; A Case Study of Indianapolis Cultural Trail”, *Journal of The College of Tourism And Hotel Management*, Number 11, Pg 172-181, ISSN 1450-0906, Cyprus, 2011.
- [26] <https://yigm.ktb.gov.tr>
- [27] <http://www.tuik.gov.tr>